

Asia: VN/19902/2021

Lausuntopyyntö rikosasioiden tietosuojalain toimivuudesta ja sen soveltamiseen liittyvistä kokemuksista

Direktiivin täytäntöönpano

1. Rikosasioiden tietosuojalaki mahdollistaa sen, että rikosasioiden tietosuojalain sijasta tai sen lisäksi sovelletaan joiltakin osin erityislainsäädäntöä. Rikosasioiden tietosuojalakia on myös täydennetty usealla erityislailla. Puuttuuko rikosasioiden tietosuojalaista joiltakin osin tietosuoja koskevia vaatimuksia, jotka olisi syytä huomioida yleislaissa?

Tarvetta sovittaa selkeämmin yhteen oikeus henkilötietojen suojaan sekä oikeus sananvapauteen ja tiedonvälityksen vapauteen, mukaan lukien käsittely journalistisia tarkoituksia, olisi syytä arvioida myös rikosasioiden tietosuojalaissa, vaikka pääosin kyse onkin yleisen tietosuoja-asetuksen 85 artiklan kansallisen täytäntöönpanon täsmentämisestä.

2. Onko hallinnonalalla voimassa tai suunnitteilla rikosasioiden tietosuojalain 13 §:stä poikkeavaa sääntelyä, mukaan lukien automatisoitu profilointi, jolla on merkittäviä vaikutuksia rekisteröityyn, sekä erityisiä henkilötietoryhmiä hyödyntävä profilointi kuten kasvontunnistus?

-

3. Onko hallinnonalalla suunnitteilla uusia erityislainsäädäntöhankkeita, joilla on tarkoitus panna täytäntöön joiltakin osin direktiivin säännöksiä?

-

4. Onko rikosasioiden tietosuojadirektiivissä säännöksiä, joiden täytäntöönpano erityislainsäädännössä on osoittautunut hankalaksi tai joiden merkitys on epäselvä?

Rekisterinpitäjyyden määrittelyn haasteet erityisesti oikeushallinnon tietojärjestelmien tietojen osalta on tunnistettu ja tuotu esiin hallituksen esityksissä, mutta lakimuutosten käynnistäminen on viivästynyt.

Henkilötietojen siirto kolmansiin maihin ja kansainvälisille järjestöille

5. Mitä sopimuksia, säännöksiä ja standardeja sovelletaan tietosuojan riittävyyden arviointiin, kun henkilötietoja siirretään kolmansiin maihin ja kansainvälisille järjestöille (ks. rikosasioiden tietosuojalain 41-42 §)?

Tietosuojavaltuutetun toimiston ratkaisu ja valvontatoiminnassa ei vielä ole kertynyt kokemuksia siitä mitä käytännössä sovelletaan.

Henkilötietojen siirtoja koskevaa täsmennettyä ja päivitettyä ohjeistusta löytyy tietosuojavaltuutetun toimiston verkkosivuilta (esimerkiksi

<https://tietosuoja.fi/-/tietosuojavaltuutetun-toimisto-tehostaa-eta-maiden-ulkopuolelle-tehtavien-henkilötietojen-siirtojen-valvontaa>).

6. Kokemuksenne henkilötietojen siirtoihin sovellettavista poikkeuksista (rikosasioiden tietosuojalain 43 §), jotka koskevat tietosuojan riittävyyttä?

Tietosuojavaltuutetun toimiston ratkaisu ja valvontatoiminnassa ei ole kertynyt kokemuksia poikkeusten soveltamisesta.

7. Kokemuksenne rikosasioiden tietosuojalain 44 §:n (henkilötietojen siirto kolmansiin maihin yksityisille ja muille vastaanottajille) soveltamisesta?

Tietosuojavaltuutetun toimiston ratkaisu ja valvontatoiminnassa ei ole kertynyt kokemuksia.

8. Millä tavalla rikosasioiden tietosuojalain säännökset ovat vaikuttaneet toimivaltaisten viranomaisten väliseen tiedonvaihtoon kansallisesti, jäsenvaltioiden välillä ja Suomen ja kolmansien maiden välillä, huomioiden erityisesti rekisterinpitäjien väliseen luottamukseen liittyvät näkökohdat?

Tietosuojavaltuutetun toimiston ratkaisu ja valvontatoiminnassa ei ole kertynyt tästä kokemuksia.

Muut kokemukset rikosasioiden tietosuojalain soveltamisesta

9. Minkälaista rikosasioiden tietosuojalakia täydentävää ohjeistusta rekisterinpitäjä/tietosuojaviranomainen antanut henkilötietojen käsittelystä?

Tietosuojaviranomainen ei ole antanut kansallisesti erillistä ohjeistusta rikosasioiden tietosuojalain soveltamisesta. Yleisen tietosuoja-asetuksen soveltamisohjeissa ja yleisessä informaatiossa (esim. vaikutusten arviointi ja siirrot) on huomioitu osin näitä erityiskysymyksiä tarpeen mukaan.

Euroopan tietosuojaneuvosto on hyväksynyt suositukset tietosuojan tason riittävyyden viitearvoista rikosasioiden tietosuojadirektiiviä sovellettaessa (1/2021) sekä tiedustelua koskevista eurooppalaisista olennaisista takeista (2/2020). Lisäksi tietosuojaneuvosto on laatinut ohjeistuksia, jotka koskevat myös rikosasioiden tietosuojadirektiivin soveltamisalaan kuuluvaa henkilötietojen käsittelyä.

Tietosuojavaltuutetun toimiston verkkosivuilla on rekisteröidyille suunnattua informaatiota rikosasioiden tietosuojalain mukaisten toimivaltaisten viranomaisten henkilötietojen käsittelystä.

10. Millä tavalla henkilökunnan tietoisuutta rikosasioiden tietosuojalain vaatimuksista on pyritty parantamaan?

Tarkastustoiminnassa tehtyjen havaintojen perusteella käytössä on monia keinoja (verkostoyhteistyöstä, koulutuksesta ja kampanjoista aina päivittäisjohtamiseen saakka) organisaation koosta, sekä käsiteltävien tietojen määrästä ja laadusta riippuen.

11. Millä tavalla rekisteröidyn tarkastusoikeus (rikosasioiden tietosuojalain 23 ja 24 § sekä 29 §) on järjestetty? Miten paljon rekisterinpitäjä/tietosuojaviranomainen on vastaanottanut vuosittain (2019-2021) tarkastuspyyntöjä ja mitä tilanteita, rekistereitä tai tietoryhmiä ne ovat pääosin koskeneet?

Tietosuojavaltuutetun toimisto käsittelee vuosittain noin 30-40 rikosasioiden tietosuojalain 29 §:n mukaista ns. välillisen tarkastusoikeuden asiaa. Tarkastuspyynnöt kohdistuvat pääosin niihin poliisin ja suojelupoliisin rekistereihin joiden osalta tarkastusoikeutta on rajoitettu. Muiden toimivaltaisten viranomaisten osalta on tullut vain yksittäisiä pyyntöjä.

Tarkastusoikeuden ja erityisesti välillisen tarkastusoikeuden käytön toimintatapojen tehokkuus on rekisteröityjen oikeuksien kannalta keskeistä toimialoilla, joissa läpinäkyvyys rekisteröidyille on toiminnan luonteen vuoksi pienempi. Samalla se on myös tärkeä kanava mahdollisten henkilötietojen käsittelykäytäntöjen puutteellisuuksien havaitsemiseen. Tietosuojavaltuutetun toimisto on suorittanut vaikuttavuudeltaan merkittäviä tarkastuksia nimenomaan välillisen tarkastusoikeuden toteuttamisen kautta esiin tulleissa asioissa.

Tietosuojavaltuutetun toimistolla ei ole kattavia lukuja suoran tarkastusoikeuden toteuttamisen määrästä.

12. Onko rikosasioiden tietosuojalain soveltamisalaan kuuluvan henkilötietojen käsittelyyn nimetty tietosuojavastaava ja/tai mikä on rikosasioiden tietosuojalain soveltamisalaan kuuluvan käsittelyn valvontaan osoitetun henkilökunnan lukumäärä?

Rikosasioiden tietosuojalain mukaisten toimivaltaisten viranomaisten henkilötietojen käsittelyn valvontaan on tietosuojavaltuutetun toimistossa kohdennettu 5 henkilötyövuotta.

13. Onko rikosasioiden tietosuojalain noudattamisessa ilmennyt ongelmia ja mitä säännöksiä ongelmat ovat erityisesti koskeneet?

Rikosasioiden tietosuojalain 14 §:ssä säädetty osoitusvelvollisuuden toteuttaminen ja siihen liittyvän dokumentaatioon laadinta ovat edelleen monella toimivaltaisella viranomaisella kesken.

Osoitusvelvollisuus on keskeinen periaate rikosasioiden tietosuojalain soveltamisen yhteydessä. Osoitusvelvollisuuden tarkoituksena ei ole pelkästään lakisääteisten vaatimusten toteuttamisen arviointi. Sen tarkoituksena on myös näyttää, miten rekisterinpitäjä kunnioittaa rekisteröityjen eli henkilötietojen käsittelyn kohteena olevien tietosuojaa. Osoitusvelvollisuuden toteuttaminen lisää rekisterinpitäjän toimintaan kohdistuvaa luottamusta.

Tarkastuksilla on havaittu, että rikosasioiden tietosuojalain 20 §:n mukaisten vaikutusten arviointien tekemisen käynnistäminen on viivästynyt muutamilla toimivaltaisilla viranomaisilla.

Rikosasioiden tietosuojalain 21 §:n mukaisia ennakkokuulemisia tietosuojaviranomaiselle on tullut vain muutamilta toimivaltaisilta viranomaisilta vaikka ennakkokuulemisvelvoite on laajempi kuin yleisessä tietosuoja-asetuksessa. Osittain tämä voi johtua myös toimivaltaisten viranomaisten perustellusta varovaisuudesta uusien tekniikoiden, mekanismien tai menettelyjen käyttöönotossa.

Tietoturvaloukkausten ilmoittamista koskevia säännöksiä (34 -37 §:t) noudatetaan havaintojemme perusteella pääosin hyvin. Muutamalla toimivaltaisella viranomaisella on ollut haasteita noudattaa rikosasioiden tietosuojalain 36 §:n mukaista velvollisuutta ilmoittaa tietoturvaloukkauksesta toiselle rekisterinpitäjälle, jonka toimittamiin tai jolle toimitettuihin tietoihin loukkaus kohdistuu. Tehdyn tarkastuksen perusteella suurin osa toimivaltaisista viranomaisista on tunnistanut velvollisuuden ja noudattaa sitä. Yhtä toimivaltaista viranomaista kehoitettiin tarkastuskertomuksessa kiinnittämään huomiota kyseiseen lainkohdan noudattamiseen sekä luomaan tarvittava toimintatapa ja ohjeistus prosessille

Henkilötietojen käsittelyn valvontaan ei toimivaltaisissa viranomaisissa ole osoitettu riittäviä resursseja. Sisäisessä laillisuusvalvonnassa on osalla toimivaltaisista viranomaisista lisäksi monta toimijaa, joiden keskinäiset vastuualueet ja tehtävät ovat tarkastuksilla osoittautuneet epäselviksi erityisesti tietosisällön oikeellisuuden seurannan ja tietojen korjaamisen osalta (laadunvalvonta). Lisäksi valvonta keskittyy pitkälti henkilötietojen käytön valvontaan jättäen tiedon laadun valvonnan osin vähemmälle huomiolle.

Yksittäisissä tapauksissa valvontaseulan lävitse välillä edelleen pääsee käyttöön kyseenalaisia palveluja, kuten Clearview AI-nimisen kasvojentunnistuspalvelun käyttö on osoittanut. Kysymyksessä oli palveluntarjoajan tarjoama ilmainen kokeilujakso, jonka yhteydessä poliisi oli käyttänyt sovellutusta seksuaalisen hyväksikäytön materiaalin automaattiseen seulontaan. Tämän tapauksen osalta korostuu rekisterinpitäjän vastuun ja sisäisen valvonnan merkitys.

Tulkintaongelmia on liittynyt rikosasioiden tietosuojalain 42.2 §:n mukaiseen velvoitteeseen ilmoittaa valvontaviranomaiselle asianmukaisten suojatoimien perusteella tehtävien siirtojen sarjoista ja erityisesti sen sisältöön, eli mitä pitää ilmoittaa.

14. Näkemyksenne lainsäädännön toimivuudesta tietosuojaviranomaisen valvontavaltuuksien käytön ja laillisuusvalvonnan näkökulmasta?

Toiminut hyvin. Toimii myös suhteessa muihin erityisvaltuutettuihin ja ylimpiin laillisuusvalvojiin.

15. Onko rikosasioiden tietosuojalain 51 ja 52 §:n säännöksiä vielä sovellettu ja jos kyllä, minkälaisissa tilanteissa?

Tietosuojavaltuutetun toimisto on käyttänyt 51 §:n mukaisista toimenpiteistä kohtia 1, 3 ja 4.

Rikosasioiden tietosuojalain 51 § muidenkin toimenpiteiden käytön tarvetta on arvioitu asioiden selvittämisen yhteydessä, mutta tapaukset eivät ole lopulta edellyttäneet tai muusta syystä johtaneet toimenpiteiden käyttöön. Rikosasioiden tietosuojalain mukaisiin toimivaltaisiin viranomaisiin on käytetty myös muita korjaavia toimivaltuuksia, mutta niissä on ollut kyse yleisen tietosuoja-asetuksen mukaisesta henkilötietojen käsittelystä.

Tietosuojavaltuutetun toimisto ei ole soveltanut rikosasioiden tietosuojalain 52 §:ää yhdessäkään tapauksessa.

16. Kokemuksenne rikosasioiden tietosuojalain säännösten ja rikosoikeudellisen ja virkamiesoikeudellisen sääntelyn yhteentoimivuudesta?

-

17. Mahdolliset huomionne henkilötietojen käsittelyn tietoturvallisuutta koskevista vaatimuksista (suunnitelmat, ohjeet, tietojärjestelmämuutokset, organisatoriset muutokset, auditoinnit, tietoturvaloukkauksia koskevat ilmoitukset), huomioden myös lokitietojen osalta täytäntöönpanoon varattu siirtymäaika

-

18. Mahdolliset huomionne rikosasioiden tietosuojalain vaikutuksista uuden teknologian kehittämiseen ja käyttöön

Toimintatavat sisäänrakennetun ja oletusarvoisen tietosuojan toteuttamiseksi uuden teknologian käyttöönotossa ovat parantuneet merkittävästi. Toki yksittäisissä tapauksissa seulan lävitse välillä edelleen pääsee käyttöön kyseenalaisia palveluja, kuten Clearview AI-nimisen kasvojentunnistuspalvelun käyttö on osoittanut.

19. Muut mahdolliset huomionne rikosasioiden tietosuojadirektiivistä tai rikosasioiden tietosuojalaista ja sen soveltamisesta

Salassa pidettävien tietojen vaihto oma-aloitteisesti esitutkintaviranomaisten kanssa ei ole mahdollista voimassa olevan lainsäädännön mukaan. Kyse ei suoraan rikosasioiden tietosuojalain soveltamisesta, mutta se voisi olla yksi mahdollinen paikka korjata nykytilaa.

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Tietosuojavaltuutetun toimiston lausunto perustuu niihin kokemuksiin, jotka on saatu laissa henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (1054/2018, jäljempänä rikosasioiden tietosuojalaki) soveltamisesta tietosuojavaltuutetun toimivaltaan kuuluvien tehtävien hoitamisen yhteydessä. Keskeisiä tehtäviä ovat lain 21 §:n mukainen tietosuojaviranomaisen ennakkokuuleminen, 48 §:ssä säädetty oikeus tehdä tarkastuksia sekä 29 §:ssä säädetty rekisteröityjen oikeuksien käyttö tietosuojavaltuutetun välityksellä.

Råman Jari
Tietosuojavaltuutetun toimisto